

Szwarc, Andrzej

"Ungarn in der Donaumonarchie.
Probleme der bürgerlichen
Umgestaltung eines Vielvölkerstaates",
Péter Hanák, Wien [etc.] 1984 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 931-932

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

te mają obalić tezę, iż procesy powstawania narodów Europy Środkowo-Wschodniej stanowiły anomalie, co podważałoby jakoby ich prawo do samostanowienia. Poważne wątpliwości budzi ta ostatnia teza, z którą autor wydaje się solidaryzować (o ile nie mamy tu do czynienia z brakiem precyzji nie zawsze komunikatywnego wykładu). Książka jest znakomitą przykładem jak życie społeczne nie daje się zamknąć w sztywne modelowe ramy, rzeczywistość rozsadza je i czasami trudno powiedzieć gdzie kończy się komplikacja modelu procesu narodotwórczego, a gdzie powstaje nowy. Odmienność rozwoju nie może więc podważać praw narodu. Praca wzbudzi z pewnością duże zainteresowanie. Nakład książki (1100 egz.) jest stanowczo zbyt mały.

M.K.

Zdzisław Libera, *Poezja polska 1800-1830*, „Czytelnik”, Warszawa 1984, s. 421.

Tom jest kontynuacją wydawnictwa „Poezja polska XVIII wieku” (1976). Okres zamknięty umownie latami 1800—1830 współcześni historycy literatury określają mianem klasycyzmu postanisławowskiego. Autor wyboru próbuje znaleźć uzasadnienie dla dat granicznych książki w dziejach narodu. Nieco sztuczne wydaje się wiązanie powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk z przełomem w rozwoju literatury polskiej. Znacznie lepiej „broni się” druga data, bardziej znacząca także dla rozwoju literatury, niż przyjmowany dotąd za początek romantyzmu rok 1822.

Prezentowany okres pod względem nurtów literackich nie jest jednolity. Autor wyboru starał się więc ułożyć antologię tak, aby oddać złożoność życia literackiego ówczesnego narodu polskiego. Drukuje się więc poezje 37 autorów, a różnorodność odzwierciedla zestawienie A. Mickiewicza i K. Koźmiana, St. Jachowicza i J. Słowackiego, A. Felińskiego i J. P. Woronicza itd. Podobnie zróżnicowany jest charakter poetycki około 135 utworów (z tego sześć to fragmenty). Obok utworów gatunków wysokich znajdują się tu drobne wiersze, dumki, ballady, itd.

Z. Libera poprzedził teksty rozprawą omawiającą klimat intelektualny i poezję lat 1800—1830. Przedstawiono w niej genezę, cechy charakterystyczne i autorów dominujących nurtów poetyckich oraz ich twórczość. Całość uzupełniają podstawowe dane biograficzne o poetach, informacje o źródłach tekstów, wybrana bibliografia i indeksy autorów i utworów.

M.K.

Péter Hanák, *Ungarn in der Donaumonarchie. Probleme der bürgerlichen Umgestaltung eines Vielvölkerstaates*, „Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südeuropa-Instituts” Bd. X, Verlag für Geschichte und Politik — R. Oldenbourg Verlag — Akadémiai Kiadó, Wien-München-Budapest 1984, s. 468.

Książka zawiera kilkanaście szkiców wybitnego historyka węgierskiego starszego pokolenia; międzynarodowa współpraca przy jej wydaniu dobrze koresponduje z tematyką dotyczącą miejsca i roli wielonarodowościowych Węgier w wielonarodowościowej monarchii Habsburgów między 1848 a 1918 rokiem. Publikowane artykuły i fragmenty książek ułożono tak, by zachować w miarę możliwości kolejność chronologiczną opisywanych procesów i wydarzeń. Teksty prezentowane przez P. Hanáka powstawały od drugiej połowy lat pięćdziesiątych po schyłek ostatniego dziesięciolecia. Dosyć wyraźnie widać poszerzanie się w miarę upływu czasu meto-

dologicznej podstawy refleksji autora. We wczesnym opracowaniu o węgierskiej Wiośnie Ludów położono nacisk na teoretyczne ujęcie zjawiska rewolucji, zaś wykład przyozdobiono gęsto cytatami z dzieł klasyków. W świeższej dacie rozważaniach o rozwoju węgierskiej świadomości narodowej w tym samym okresie posługuje się autor wziętą ze współczesnej psychologii kategorią *imprinting* (w polszczyźnie najlepszym odpowiednikiem byłoby chyba „zaszczepienie” lub „wszczepienie”), która nieźle oddaje wpływ, jaki wypadki z lat 1848—1849 wywarły na świadomość szerokich mas ludności i to nie tylko na Węgrzech.

P. Hanák konsekwentnie śledzi drogi modernizacji społeczeństwa na przełomie XIX i XX w., uwzględniając przemiany demograficzne i kulturowe, w nieco mniejszym stopniu także i gospodarcze. Szczególną wagę dla polskiego czytelnika ma obszerny szkic „Ungarische Gesellschaft am Anfang des 20. Jahrhunderts” (s. 320—443). Systematyczne omówienie poszczególnych klas i warstw poczynając od arystokracji a kończąc na chłopach, połączone z prezentacją proporcji ilościowych i kierunków ewolucji, doskonale nadaje się do porównań. W podrozdziale dotyczącym inteligencji (tłumaczenie niemieckie operuje tu niezbyt szczęśliwie użytym terminem *Bildungsbürgertum*) zwraca np. uwagę większy niż na ziemiach polskich udział w tej warstwie osób pochodzenia żydowskiego (około 24%) i mniejsze, z wyjątkiem aparatu administracyjnego, uczestnictwo potomków rodzimego ziemiaństwa. W podobny sposób przedstawiała się natomiast autoreprodukcja inteligencji, w obu społeczeństwach bardzo wysoka.

Spośród innych problemów poruszanych przez autora wymienimy tylko niektóre: niezależność i podległość Węgier w ramach dualistycznej monarchii (Hanák uważa ją za zmienną i niejako oscylującą), dzieje asymilacji innych narodowości do języka i kultury węgierskiej (w sposób podobny do prac Józefa Chlebovčyka ujęto tu rolę rodzin dwujęzycznych), czynniki rozwoju gospodarczego sprzyjające powstaniu jednolitego rynku w ramach „monarchii dunajskiej” (to tytułowe sformułowanie przewija się zresztą konsekwentnie w całej książce).

Bazę źródłową syntetycznie ujętych artykułów stanowią prawie wyłącznie teksty drukowane. Zwięzłe, rozumowane bibliografie podawane na zakończenie pozwalają nie tylko na zorientowanie się jakie pozycje autor wykorzystał lecz informują także o dyskusjach w historiografii węgierskiej odnoszących się do danej problematyki. Z notek o pierwodrukach przedstawionych opracowań czytelnik dowiaduje się, że większość z nich ukazała się już dawniej nie tylko po węgiersku (obok języków kongresowych np. po czesku i słowacku). Kolejny to dowód uznania, jakim cieszy się dorobek historyków węgierskich i operatywności instytucji naukowych oraz wydawniczych tego kraju, tak bardzo odbiegającej od naszych niewystarczających wysiłków w tej dziedzinie.

A.S.

Die Habsburgermonarchie 1848—1918 Bd. IV: Die Konfessionen, hrsg. von Adam Wandruschka und Peter Urbanitsch, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1985, s. 846, ilustr.

Kolejny tom monumentalnej syntezy dziejów monarchii Habsburgów w ostatnim okresie jej istnienia (poprzednie dotyczyły gospodarki, zagadnień narodowościowych oraz administracyjno-prawnych) jest dziełem dziewięciu autorów austriackich i zachodniemieckich. Temat wyznaczył układ dzieła: omówiono kolejno najważniejsze religie wyznawane przez mieszkańców wielonarodowościowego państwa, przy czym na wyznanie rzymsko-katolickie przypadło około 50% tekstu. Opracowano je